

BULLING O'SMIRLARDA DOLZARB MUAMMO SIFATIDA

*Namangan davlat pedagogika instituti
dotsenti Oribboyeva Dilafruz Dadamirzayevna*

Аннотация. Ushbu maqolada o'smirlar jamoasida bullingning paydo bo'lishiga doir ma'lumotlar berilgan bo'lib, bullingni yuzaga keltiruvchi omillar natijasida o'smirning xulq-atvorida yuzaga keladigan psixologik va biologik o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: bulling, o'smir, psixologik, fiziologik, buller, tayziq, ishonchsizlik, xavotir, depressiya, diagnostika, suxbat, psixologik testlar.

Ma'lumki ontogenezda o'smirlik davri o'ziga hosligi hamda inson rivojlanishining juda muhim bosqichlaridan biri ekanligi sifatida ajralib turadi. Chunki bu davr o'smir yoshdagi shaxs rivojlanishida keskin burilishlar ro'y berishi bilan ahamiyatli bo'lib, uning jismoniy rivojlanishida kuzatiladigan tez va notekis o'sish, jinsiy yetilish jarayonlarining boshlanishi hamda bo'yi, vazni va jismoniy quvvatning ortishi bilan o'smir psixik dunesida tup burilishni yuzaga keltiradi.

O'smir yoshdagi yigit va qizlarning ijtimoiy rivojlanishida mustaqillik, tyengdoshlar jamoasiga moslashish va ularga qo'shilish hamda o'z-o'zini anglash va qarorlar qabul qilish qobiliyatining oshishi kuchayadi. O'smirlik davrida kechadigan bu o'zgarishlar o'smirning hayoti, shaxsiyati va ijtimoiy mavqeiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Jumladan, o'smirni ahloqiy-psixologik, intellektual va ijtimoiy jihatdan rivojlantiruvchi, ba'zan esa uning psixik salomatligiga salbiy ta'sir etuvchi o'zgarishlar yuz beradi.

Shu sababli, o'smirlarning ushbu yosh davriga xos bo'lgan xususiyatlarini to'g'ri tushunish va ularga yordam berish muhim ahamiyatga ega. O'smirlik davri shaxs rivojlanishida butunlay yangi bosqichni boshlab beradi. Lekin ba'zi bir o'smirlarning boshqalar bilan munosabatlari tekis kechmaydi. Ba'zan ularga nisbatan atrofdagilar, tengdoshlari, sinfdoshlari tomonidan o'tkaziladigan bullingning ham qurboniga aylanishlari mumkin. Bulling o'smirlar o'rtasidagi tizimli ravishda davom etadigan, birining ikkinchisiga jismoniy yoki psixologik zarar yetkazish holatlari bilan bog'liq xodisa hisoblanadi. Afsuski bugun o'smirlar orasida bunday salbiy xolatlar judayam ko'plab uchraydi. Boshqa odamga tizimli ravishda zarar yetkazish, uni xafa qilish, uyaltirish va kamsitishdan iborat jarayon bulling tushunchasi bilan izoxlanadi. O'smirlar jamoasida bulling ko'p uchraydi va ularning rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlarda bulling qurboniga aylangan o'smirlar o'z-o'zini qabul qilishda va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklarga duch keladi. O'smirlar orasida kuzatilayotgan bullingning shakllanishi quyidagi omillar bilan uzviy bog'liq:

Individual omillar: o'smirning o'z-o'ziga bo'lgan ishonchining pastligi, agressivlik va janjalkashlikka moyillik, ijtimoiy moslashuvchanligining pastligi, ruhiy holatlarining muvozanatsizligi;

Oilaviy omillar: ota-ona tomonidan yetarli darajada berilmaydigan mehr-oqibat va qo'llab-quvvatlashning yo'qligi, oilada jismoniy yoki psixologik zo'ravonlikning mavjudligi, ota-ona o'rtasidagi nizoli munosabatlar;

Ijtimoiy omillar: o'smirlar jamoasida bir biriga bo'lgan o'zaro ishonchning yo'qligi, o'quv jamoasidagi pedagogik qarovsizlik va o'smirlarda ijtimoiy ko'nikmalarining pastligi:

Madaniy omillar jamiyatdagi zo'ravonlikka, nizoli yechimlarga haddan tashqari moyillik, kuchli tomonlarning zaiflar ustidan hukmronliklarini oqlash kabi omillar bullingni yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Bu omillarning o'zaro ta'siri natijasida o'smirlar jamoasida bulling hodisalari shakllanadi va o'smirlarning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bulling qurbonlarining psixologik salomatligi, o'z-o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy ko'nikmalari pasayadi.

Shu jumladan bulling qurboni bo'lgan o'smirlarning psixologik va ruhiy sog'lig'ida turli buzilishlar xattoki o'z-o'ziga zarar yetkazish xolatlariga ham sabab bo'ladi. Shu sababli, o'smirlar jamoasidagi bulling hodisalarini oldini olish va ularni bartaraf etish bugungi kunda muhim psixologik vazifa hisoblanadi. Buning uchun o'smirlar, pedagoglar va ota-onalarni qamrab oladigan kompleks yondashuvlar ishlab chiqish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Трошина С. Буллинг: что это такое, где встречается, как бороться. URL: <https://psychologist.tips/2957-bullings-cto-etotakoe-gde-vstrechaetsya-kak-borotsya.html> (дата обращения: 12.11.2022).

2. Хломов К. Психология подросткового возраста: проблема буллинга. URL: <https://www.psycholok.ru/lib/poppsy/2017/0724.html> (дата обращения: 12.11.2022).

3. Бочавер А. А., Хломов К. Д. Буллинг как объект исследований и культурный феномен // Психология. Журнал Высшей школы экономики. 2013. Т. 10. № 3. С. 149–159. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/bullings-kak-obekt-issledovaniy-ikulturnyy-fenomen> (дата обращения: 12.11.2022).

4. Дилафруз Дадамierzayevna Ориббоева, Дилрабо Махмудовна Мирзаахмедова Болаларда ижтимоий кўникмаларни ривожлантиришнинг ахамияти // Science and Education. 2024. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bolalarda-izhtimoiy-k-nikmalarni-rivozhlantirishning-a-amiyati> (дата обращения: 09.11.2024).

5. Dilafruz Dadamierzayevna Oriboyeva, Dilshoda Ikromova Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar psixologiyasining o'ziga xosligi, aqli zaiflik turlari // Science and Education. 2024. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aqliy-rivojlanishida-nuqsoni-bo-lgan-bolalar-psixologiyasining-o-ziga-xosligi-aqli-zaiflik-turlari> (дата обращения: 09.11.2024).

6. Dilafruz Dadamierzayevna Oriboyeva, Shaxnoza Baxtiyor Qizi G'aniyeva Assertiv xulq shakllanishining o'ziga xosligi // Science and Education. 2024. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/assertiv-xulq-shakllanishining-o-ziga-xosligi> (дата обращения: 09.11.2024)

7. Dilshoda, I., & Oriboyeva, D. D. (2024). ALALIYA NUTQ NUQSONLARI VA UNING TURLARI. *Journal of new century innovations*, 63(3), 70-73.

8. Рафикова Р.А. «Steam – технологии как возможность раскрытия потенциала неуспевающих школьников» Журнал «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ» международный научно-методический журнал 2024/1 Том 9, Номер 1. Стр. 90-95 Издатель – Вухоро davlat universiteti nashri

9. Рафикова, Р. А. (2024). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ STEAM-ТЕХНОЛОГИЙ КАК ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ: Рафикова Рената Анатольевна. Лучшие интеллектуальные исследования, 22(3), 407-413.

10. Ориббоева, Д. Д. (2019). THE INFLUENCE OF SOCIAL COMPETENS ON PROFESSIONAL CHOICE. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(9), 256-261.

11. Dilshoda, I., & Oribboeva, D. D. (2024). AUTIZM NAMOYON BOLISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Journal of new century innovations*, 63(3), 74-77.